

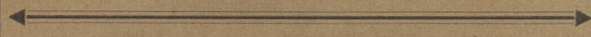
-50

Kolsrud sm 740
The 203207

29
71 34

Kristelige smaaskrifter.
N° 31.

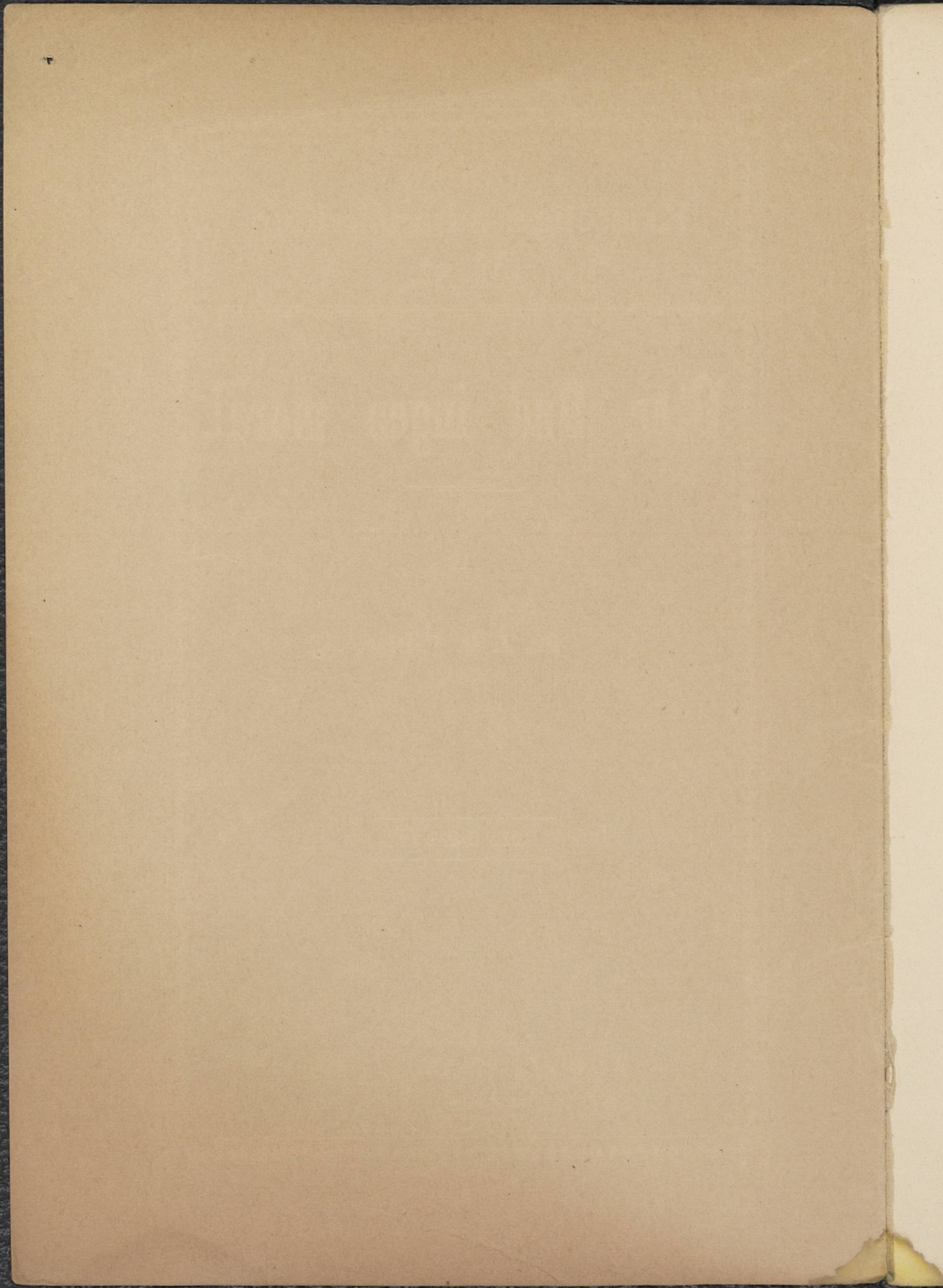
Uten Gud ingen moral.

Av

Dr. J. O. Fallize.
Biskop.

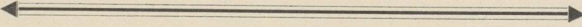
Pris 1-0 øre.

Kristiania.
St. Olafs trykkeris forlag.
1912.

Kristelige smaaskrifter.

N° 31.

Uten Gud ingen moral.

Av

Dr. J. O. Fallize.

Biskop.

Pris 10 øre.

Kristiania.

St. Olafs trykkeris forlag.

1912.

Færdig og
1871

Uden end ingen
1871

Trykt hos E. Flørnæss.

Daaren siger i sit hjerte: „Der er ingen Gud
(Salm. 13. 1).“

Tallet av dem, som kalder sig fritänkere og frækt negter, at der gives en Gud, blir desværre fra aar til aar større og større. De negter ikke, som de i sin stolthet paastaar, Guds tilværelse, fordi videnskapen fører dem dertil. Ti netop videnskapen, ogsaa den rent naturlige, tvinger os tvertimot til at antage en almægtig og alvidende Gud. Saasandt selve fornuften og selve erfaringen sier os, at alt, som er til, maa have en grund, et ophav til sin tilværelse, et kunstverk en kunstner, et ur en urmaker, et barn en fader og en moder, saasandt maa vi ogsaa anerkjende, at nogen har frembragt naturen med alle dens beundringsværdige dannelser, egenskaper og kræfter; at nogen har git naturen og hver enkelt del av den hine herlige love, saa herlige, at opdagelsen av en eneste iblandt dem er tilstrækkelig til at gjøre en mand berømt for alle tilkommende slechter; at, hvilke perioder det menneskelige legeme end maatte gjennemgaa for fra jord at blive verdens mesterverk, nogen direkte maa frembringe den med fornuft og fri vilje utstyrede sjæl, som efter sit væsen er udelelig og derfor en usammensat og uopløselig og udødelig aand; at denne nogen maatte ha et fornuftig øiemed

hvorfor han har frembragt alt dette, og at dette øiemed kun kan være hans ære, idet intet andet maal var til. Men denne nogen, dette uutsigelig vise og mægtige ophav av alt, hvad der er til, kalder vi og er Gud. Kun den, som fornægter selve fornuften og dens evne til av virkningen at erkjende aarsaken, kun den, som derved fornægter selve videnskapens fundament, kun daaren kan derfor si: „Der er ingen Gud.“

Det er altsaa ikke, fordi fornuften lærer det, at saa mange negter Guds tilværelse. Men hvad er det saa, som bevæger saa mange saakaldte dannede til at negte Ham og de udannede daarer, som efter den hl. skrift er utallige (Prædik 1. 15), i sin ufornuft at eftersnakke det? De negter Gud, fordi de vet, at, gives der en alvis, en almægtig Gud, som har skapt alt og regjerer alt, saa er vi hans eiendom, og Han er vor herre; saa er vi hans undersaatte og Han vor konge og lovgiver; saa er vi Ham ansvarlige for, om vi holder eller overtræder hans bud; saa faar vi av Ham enten løn eller straf, eftersom vi ved at holde eller overtræde hans bud enten yder eller negter Ham den skyldige ære. Alt dette følger av Guds tilværelse. Men alt dette hindrer disse mennesker i tøilesløst at tjene sine lidenskaper, sin stolthet, sin havepsyke, sin nydelsessyke, det hindrer dem i at gjøre sine medmennesker, som endnu tror paa Gud og hans lov, til disse sine lidenskapers redskaper og ofre. Se, derfor søker de, forblindede av sine lidenskaper, at bringe sin fornuft til at negte den, de frygter, derfor søker de at utrydde indtil gudstanken hos de medmennesker, de vil føre med sig i fordærvelsen. Men paa samme tid, som de negter Guds tilværelse, vil de ikke med-

gi, at denne negtelse undergraver moralen, den følelse, at mennesket har den pligt at utføre visse retskafne, ærlige, rosværdige og fortjenstlige gjerninger og at undlate andre, utilladelige gjerninger, en følelse, en overbevisning, hvis rokkelse tillike rokker hele det menneskelige samfunds grundvold. De paastaar, at moralen staar fast, selv om enhver tanke paa Gud opgives. Det er av den største vigtighet, at denne skjæbnesvangre paastand ikke faar fotfæste. Derfor anser vi det som en pligt at levere beviset for, at **uten Gud gives der ingen moral**, uten Ham ingen pligt til at gjøre, hvad der kaldes godt, og at undlate, hvad der kaldes ondt, ja, selve begreperne av godt og ondt forsvinder.

*

1. Hvad er moralen? Under moral forstaar enhver fra sagens side den pligt, som ethvert med fornuft og fri vilje utstyrt væsen har at gjøre, hvad godt er, og at undlate, hvad ondt er, og fra menneskets side opfyldelsen av denne pligt. De regler, som paalægger os og nærmere bestemmer denne pligt, kaldes moralloven eller ogsaa sedelæren, og det menneske, som efterkommer den, et moralsk menneske. Den følelse og bevissthet, vi har av det, som moralloven foreskriver os, er samvittigheten. Moralloven sier os altsaa, hvad der er godt og derfor maa eller kan gjøres, og hvad der er ondt og derfor maa undlades.

Hvad maa vi nu anse og behandle som godt og hvad som ondt? For os, som tror paa Gud, ligger svaret ved haanden. For os er det simple svar dette: „Godt er, hvad Gud, vor skaber, herre og lovgiver,

befaler eller tillater og belønner, ondt, hvad Han forbyder og straffer.“ For den, som tror paa Gud, er denne sætning uten videre indlysende, og den indeholder sit bevis i sig selv; ingen kan komme den forbi og undra sig dens følgeslutninger, nemlig at vi maa indrette vore tanker, begjæringer, ord og gjerninger derefter, idet vort timelige og evige vel avhænger derav.

Men helt anderledes er det for den, som ikke tror paa Gud som skaber, herre og lovgiver. For ham hænger moralloven fuldstændig i luften uten nogetsomhelst fundament. At der maa gives en saadan lov, at uten den baade det enkelte menneske og samfundet vilde hjemfalde til lovløsheten og undergangen, dette indser og føler enhver, og selv de vantro fritænkere maa medgi det. Men hvorfra kunde mennesket ta denne morallov, om der ikke gaves en Gud? Fritænkere forstaar, at de maa gi svar paa dette spørsmal, og de forsøker det paa forskjellige maater. Vi skal i korthet belyse disse forsøk.

2. „Moralloven utfindes og støttes av den enkeltes fornuft,“ sier gudsfornegterne. Vistnok er moralloven i sine store træk indskrevet i hvert enkelt menneskes bevissthet og samvittighet, — og, det være sagt i forbigaaende, da kun en uutsigelig vis og mægtig aand har kunnet omdanne de milliarder av millioner menneskelige sjæle til like-saa mange lovbøker, saa beviser netop dette, at der gives en Gud —; men disse træk er saa almindelige, saa utdelige, at det er aldeles umulig, at ethvert menneske uten undtagelse til enhver tid, paa ethvert sted og under alle forhold med fuld sikkerhet kan

erkjende, hvad det har at gjøre for ikke at forse sig mot moralloven.

Av de smaa barn forlanger vi, saa snart de har opnaadd fornuftens bruk, altsaa allerede naar de er henimot syv aar gamle, at de efterkommer moralloven. Hvem vilde nu vove at paastaa, at hvert av dem, ja endog kun nogle av dem vilde være istand til av sig selv at opslaa visdommens bok og der at læse og klart og sikkert at opfatte menneskehetens sedelære anvendt paa alle tilfælder, som maatte indtræde for barnet? Bare det at tænke dette er en meningsløshet.

Store videnskapsmænd, som har indviet sit liv og sine talenter til granskningen av moralens love i deres fundament og i deres anvendelse i det praktiske liv, nøler ofte med at uttale sig over, om en gjerning er god eller ond, tillatelig eller forkastelig. Men nu gives der utallige millioner av vistnok gode, men ubegavede mennesker, hvis svake aandsevner nok sætter dem istand til at forstaa de enkle moralbegreper, som av andre fremlægges for dem under tilføjelse av, at Gud vil, at de retter sig efter dem. Der gives hundreder av millioner andre mennesker, arbeidere, forretningsfolk, familiemødre, som aldeles savner tid og anledning til av sit eget indre at utgrave morallovenes skat og at bearbeide den saa omhyggelig, at den gavner dem under alle omstændigheter, — hæderlige mennesker, som, selv efter at ha mottat en tarvelig undervisning om sine pligter, tilstaar, at de nok forstaar det nogenlunde, men at de stoler dog mest paa lærerens ord. Og hele den hærskere av likesaa enfoldige som velsindede mennesker og hver enkelt av dem skulde man erklære for dygtig til av hjertets

uutgrundelige dybder og av naturens hemmelighetsfulde avgrunde at utfinde de love, hvorav saavel det enkelte menneskes som hele samfundets ve og vel avhænger! Og tar man endnu med i betragtning, hvilken umaadelig indflytelse de menneskelige lave instinkter og lidenskaper utøver paa fornuften, netop naar det dreier sig om love, der skal tæmme disse instinkter, da blir det iøinespringende, at en saadan paastand er vanvid.

Dog saa har vi jo de lærde, de store genier, hvis ry opfylder hele verden. Er muligens disse istand til av sig selv at opdage og at opstille den uundværlige morallov? La os anta, at dette virkelig lykkedes en eller flere av dem. Hvad vilde dette nytte hele menneskeheten, idet de fritænkere, vi her taler om, jo paastaar, at moralloven kan og maa utfindes og støttes av det enkelte menneskes fornuft. Hvad bevis kan disse lærde levere sine medmennesker for, at deres moralsystems rigtighed virkelig er hævet over enhver tvil? Og selv om dette for dem umulige bevis var ført, hvem vilde underkaste sig denne av en anden uttænkt morallov, forutsat, at der ikke gives nogen herre over alle, som har magt og myndighet til at paalægge alle den og endog at fremtvinge dens utførelse?

Men selve den antagelse, at de lærde av sig selv kan utfinde en usvikelig morallov, som omfatter hele moralens omraade, svæver i luften. Vistnok kan det ikke negtes, at enkelte av naturen særlig begunstigede mænd efter lange forskninger alene ved fornuftens lys kan komme og i tidernes løp er kommet til erkjendelsen av et vist antal av moralske sandheter. Men

selv hos disse mænd har sandheten altid været opblandet med vildfarelsens gift, en gift, som fordærvet hele systemet, likesom kun en draape gift i næringen kan hitføre døden. Man læse hine oldtidens aands-giganter**s** bøger, som indtil den dag idag ved formens skjønhed, sprogets elegans, skarpsindighetens præg vækker alles beundring, og drage frem derav de faa moralske læresætninger, de efter et liv av anstrengt studium nølende har vovet at opstille. Med forbauselse parret med medlidenhet finder vi da i midten av al den visdom moralske vildfarelser, som det mindste skolebarn, der har lært sin katekismus, vilde skamme sig over. Og selv de faa sandheter, de har opdaget, skylder de for en stor del sit vistnok ufuldkomne gudsbegrep og vel ogsaa et fjernt og ubestemt begrep om uraapenbaringen.

Men hvorfor gripe saa langt tilbage? Da vor egen tids fritänkere negter Guds tilværelse og dermed morallovens guddommelige fundament, ser de sig tvungne til uafhængig av Gud at opstille en civil-morallov; ti saa frække er de dog ikke og heller ikke saa ukloge, at de aapent vilde negte en morallovs nødvendighet for samfundets bestaaen. De lærdeste av dem, private og komitéer, har git sig ikast med at utarbeide haandbøger for den saakaldte læge moral, d. e. en moral uten Gud. Og hvad har de opnaadd? Læg vel merke til, kjære kristne, at alle disse lærde mænd lever i en atmosfære, som endnu er opfyldt av den kristelige sedelæres duft, i et samfund, hvor denne sedelære likesom indses med moderens melk, læses i skolerne, prækes i kirkerne, stadfæstes, tiltrods for alt frafald, i lovgivningen, øves av de kristne og av

det kristelige samfund, forherliges i mesterverker av bronze og marmor. De har tiltrods for sin ugudelighet ikke magtet at unddrage sig den evangeliske lovs overvældende indflytelse, likesaa litt som oldtidens lærde kunde unddrage sig den oprindelige guddommelige aapenbarings lære og love. Og allikevel, saa ofte en av disse moralbøker utkommer, f. eks. i det av kirkens fiender haardt hjemsøkte Frankrike og i det av hemmelige selskaper, undergravede Italien, saa ofte man forsøker med dem i skolerne at erstatte de kristelige lærebøker, mottages de med haanlatter selv av forfatternes medbrødre i ugudelighet, fordi det mislykkes gang paa gang at fremstille en nogenlunde taalelig morallov uavhengig av Gud. Atter og atter frister de sin lykke; de arbeider den dag idag i sit ansigts sved; alt forgjæves. Uten fundament ingen bygning. Her stadfæstes salmistens ord: „Dersom Herren ikke bygger huset, arbeider de forgjæves, som bygger paa det (Salm. 126. 1).“

3. „Moralloven opstilles av staten;“ saaledes paastaar andre, som med os har maattet indse, at, blir den overlatt til de enkeltes fornuft, saa er den umulig. Læg merke til, kjære læser, hvordan disse fritænkere ved denne paastand beviser, at den, som negter Guds tilværelse, er, hvad salmisten sier, en daare. Paa den ene side gaar de endnu videre end Lucifer, som vistnok i sin stolthet erklærte: „Non serviam, Jeg vil ikke tjene (Jer. 2, 20),“ men dog ikke negtet Guds tilværelse for at unddrage sig hans herredømme; og paa den anden side laver de sig i likhet med avgudsdyrkeren en gud av staten og sier

til ham: „Du er vort høieste væsen, herre over vort legeme og vor sjæl og vor samvittighet; befal du, og dig skal alle i ydmyghet tjene.“

La os da nærmere betragte denne statsgud. Hvad er den moderne stat? Det er ikke et væsen for sig, staaende over eller ved siden av menneskene, men det er et samfund av mennesker, som har sluttet sig sammen for at fremme sine fælles interesser, av mennesker, hvorav en del har faat det hverv paa alles vegne at vareta samfundets vel og er utrustet med den der-til fornødne myndighet. La altsaa staten er sammensat av mennesker, saa kan den ikke mere og ikke mindre end summen av, hvad de enkelte mennesker kan. Men nu har vi netop seet, at intet enkelt menneske, selv ikke det viseste, er istand til at opstille en sikker, usvikelig morallov, omfattende alle menneskelige forhold og bindende for den egne og de andre menneskers samvittighet. Altsaa kan heller ikke summen av disse ufuldkomne, ja ofte aldeles falske og fordærvelige moralsystemer danne en fuldkommen tilforlætelig morallov, for hvilken alle med tryghet kan og i sin samvittighet maa bøie sig.

Desuten, hvormange er de statens love, som er summen av alles erkjendelse og moralske overbevisning? I de allerfleste tilfælder er statens love et flertals verk, mens et mindretal, ofte kun en eller to stemmer mindre end flertallet, erklærer loven for forfeilet og endog forkastelig. Og da skulde alle statsborgere maatte, ikke alene bøie sig for denne lov, hvad vistnok i en flerhet av tilfælde kan og maa ske for ordenens skyld, men ogsaa i sin samvittighet anse den som en del av moralloven! I et følgende aar blir

minoriteten ved tilvekst av nogle stemmer til majoritet, loven forkastes og avskaffes igjen, og det motsatte derav blir ophøiet til lov: skilsmissemisjonen for eksempel, prostitutionen, brændevinsutskjænkningen, eller paa mere materielt omraade: hvalfangsten, automobilkjørselen blir i det ene aar erklæret for lovlige og i det følgende aar for ulovlige, og det uten at forholdene er forandret — kun majoriteten har forskyvet sig —; og alles samvittighet maa følge efter!

Endnu mere. Hvad den ene stat oppstiller som lovbefalet, og det endog paa de mest indgripende omraader, f. eks. paa barneopdragelsens, egteskapets, sedelighetens, retfærdighetens omraade, det samme forbyr den anden stat, og vi har paa de to sider av to landes grænser to motsigende morallove, begge bindende for samvittighetene, som jo forutsættes ikke at ha nogen anden morallov end statens.

Der gives ingen ende paa denne angivelige statsguds skyggesider; selv ikke for lidenskaperne og partiskheten er den fri; dertil er vi vidner hver dag. Hvor ofte forkastes ikke en aapenbar retfærdig lov, og opprettes der en likefrem uretfærdighet som lov ene og alene, fordi et parti vil styrte en regjering og erobre magten for sig? Hvor ofte stemmer folkerepresentanter for en lov av den største rækkevidde selv paa retfærdighetens og moralens gebet, ikke fordi de nu, efter at ha hørt og avveiet grundene for og imot den, er overbevist om, at den er retfærdig og gavnlig, men fordi de før i tiden har bundet sig til et program, som oppstillet denne lov, og fordi de av sine partifæller ikke vil stemples som forrædere? Vi selv har i mange aar været medlem av en lovgivende forsamling, som

ikke var bedre og ikke værre end andre forsamlinger. I alle disse aar har vi næsten altid allerede iforveien, endog før raadslagningerne begyndte, med fuld sikkerhet kunnet forutsi, hvad utfaldet av et forslag til lov vilde bli; vi behøvet kun at ta i betragtning, hvor mange medlemmer hørte til dette eller hint parti, og hvilke partier hadde fordel eller skade av lovens antagelse eller forkastelse. Dette er menneskelige svakheter, og naar det ikke dreier sig om love, hvorav borgernes ve eller vel avhænger, saa er man tilbøielig til at undskylde dem. Men mellem denne undskyldning og den paastand, at denne statsgud er istand til at opstille en for samvittigheten bindende morallov, ligger der en avgrund. Staten som moralens kilde og ophav, som ufeilbar læremester om, hvad der er godt og moralsk, og hvad der er ondt og umoralsk, er en umulighet.

*

4. Tiltrods for alle hittil bibragte motbeviser vil vi dog for et øieblik anta, at den enkeltes fornuft eller statsmagternes visdom formaar at utgruble og at opstille en utvilsomt rigtig morallov. Derved er intet vundet for gudsfornegterne. Forat nemlig et menneske eller et samfund kan kaldes moralsk, er det ikke nok, at det kjender moralloven og dens forpligtelse, det maa ogsaa opfylde disse pligter. **Men gives der ingen Gud, som belønner det gode og straffer det onde, har kundskaben om moralloven ingen kraft for livet.**

Mennesket har en uitmotstaaelig trang til at bli lykkelig. Dette føler vi alle, og det staar ikke i vor magt at tilintetgjøre denne trang. Alt, hvad vi gjør,

og hvad vi undlater, gjør eller undlater vi, bevisst eller ubevisst, for at opnaa denne enten virkelige eller indbildte lykke, og kun i en lidenskapelig ophidselse, som grænser til vanvid, fordunkler fornuften og lammer viljen, kan vi beslutte os til at gjøre noget, som øiensynlig er en ulykke for os. Trangen til lykken er saa uadskillelig knyttet til sjælen som tyngdens lov til legemet. Som med fornuft og fri vilje utstyret væsen vilde mennesket ikke formaa at beslutte sig til under ofte store opofrelser og lidelser at gjøre sin pligt, et barn til at lyde endog saare ufornuftige forældre, en tjener til at utsætte sin helbred for at redde en endog uretfærdig herres liv, en uskyldig jomfru til at dø av hunger og tørst for at bevare sin renhet uskadt, en borger til at hengi sit liv for at forsvare sin konge og sit fædreland, — det vilde ikke være istand dertil, om det ikke var overbevist om, at det paa en eller anden maate skal faa vederlag, rikelig løn for de bragte ofre, eller at det ved at undlate at opfylde den erkjendte pligt vilde hjemfalde til en ulykke, en straf. Skal altsaa en morallov være virksom, saa maa den kunne stille i sikker udsigt løn for opfyldelsen og straf for overtrædelsen av de moralske pligter. Hvor findes nu denne tilskyndende løn, denne avskrækkende straf, naar den alhellige, alretfærdige, alvidende og almægtige Guds tilværelse negtes?

Findes den hos staten? For det første forføier ingen stat over goder store nok til at belønne alle heltmodige ofre, f. eks. et helt liv av lidelser og en smertefuld død til sine medmenneskers og fædrelandets vel; likesaalitt besitter den straffe, som kan opveie alle forbrytelser, f. eks. forældremord eller fædreland-

dets utlevering til barbariske fiender. For det andet vilde staten kun kunne belønne og straffe de gjerninger, den har midler til at lære at kjende, hvorved alt, hvad der sker av dyder og forbrytelser i løndom, og især alt, hvad hjertet og tankerne og viljen dækker over med et uigjennemtrængelig slør i sjælens indre, vilde undgaa løn og straf; og det er netop det, som foregaar i menneskets indre, som er aarsak til alt godt og ondt, hvorav det enkelte menneskes og hele samfundets skjæbne avhænger. Staten staar altsaa i de mest væsentlige ting selv magtesløs med sine smaalige belønninger eller straffe, naar det dreier sig om at haandhæve moralloven. Hvad den formaar at byde, har, naar det ydes under iagttagelse av retfærdighetens regler, sin utvilsomme nytte paa de omraader, statens magt og midler kan naa, men disse omraader er for det enkelte menneske og det hele samfund de mindst vigtige.

5. Findes saa den uundværlige tilskyndende løn og avskrækkende straf muligens i den enkeltes samvittighet, som andre fritænkere paastaar? Vi har set, hvor utænkelig det er, at ethvert menneske av sig selv og uten at tro paa Gud skulde kunne skjelne mellem godt og ondt saa tydelig, at det under alle forhold nøie skulde vite, hvad det har at gjøre og at undlate; vi har antydnet, hvilken uhyre indflydelse lidenskaperne har ved dannelsen av samvittigheten; vi vet desuten av erfaring, hvormeget en slet opdragelse, en daarlig omgivelse bidrar til at danne falske eller vildledende samvittigheter; og vi erfarer hver dag, hvad det vilde pengebegjær, den utøilede æresyke, sanselighetens rasen, hatets og harmens ødelæggende

flamme bryr sig om samvittigheten, naar mennesket i bakgrunden ikke ser retfærdighetens Gud med lønnen i den ene og straffen i den anden haand. Fritænkerne, netop disse maa medgi, at ogsaa kannibalerne har sin samvittighet, og dog ser vi, hvorledes disse slagter og spiser sine medmennesker. De vilde folkestammer har sin samvittighet, men den hindrer mange av dem ikke i at dræpe sine gamle forældre, likesaalitt som den hindrer muselmannen i at leve i flerkoneri, inderne i at brænde den levende enke sammen med hendes avdøde mands legeme. Har muligens i vore dage den høitdannede forretningsmand, som istedet for Gud har valgt guldet til sin avgud, ingen samvittighet, og hindres han derved i at ofre tusinder av medmennesker, arbeidere, vergeløse medborgere, endog mange kvinder og barn paa sin guldkalvs alter? Og paa den anden side, har da den under kristendommens vinger opdragne, men senere ved fritænkernes og de frit levendes forgiftende ord og forpestende eksempel vildledte yngling og mand, han hete socialist, syndikalist eller anarkist, ikke ialfald noget av sin naturlige samvittighet i behold? Og dog kunde man for neppe nogen maaneder siden her i det kristelige Skandinavien, i Norge, selv i Norges hovedstad i en stor forsamling se fremlagt og av forsamlingens flertal vedtat den haarreisende erklæring, at det i interessekampen mellem arbeidsgiverne og arbeiderne er disse tillatt at ødelægge de førstes eiendom, ja endog ved feigt anbragt dynamit i bergverkernes borehuller at snigmyrde de arbeidere, som ikke vil ta del i kampen, men fortsætte sit arbeide som frie mænd. Og se selve hovedmassen av de fritænkere, for hvem det er saa magtpaaliggende at negte Gud, at utdrive

gudsbevisstheten især av de uvidende medmenneskers sjæle. Er der nogen, som praler med sin lægsamvittighet, fri for hver tanke paa Gud, saa er det disse gudsfornegetere. Og hvad er for de allerflestes vedkommende deres liv? Man aapne øinene og se og læse: hat, misundelse, bedrag, utsvævelser, forbrydelser, hvis navn man neppe vover at uttale blandt de kristne. Se, dette er frugterne av en moral, som man vil bygge paa en gudløs samvittighet. Hos alle disse gudsfornegetere kommer disse utskeielser ikke derav, at deres samvittighet ikke taler. Den taler, men den høres ikke. Det sker, hvad en stor romersk digter uttrykte saa slaaende med de ord: „*Video meliora proboque, deteriora sequor.*“ „Jeg ser det gode og billiger det, men jeg følger det onde.“

6. Andre fritænkere paastaar, at tilfredstillelsen av den mennesket medfødte kjærlighet til næsten er for alle en rikelig belønning for opfyldelsen av moralloven. For den, som negter Guds tilværelse og dermed ogsaa vore pligter mot Ham, indbefatter opfyldelsen av budet om kjærligheten til næsten unegtelig den største del av moralloven; og om glæden over dets opfyldelse var tilstrækkelig til at bevæge menneskeheten til at holde det, saa var ialfald den del av moralloven sikret. Men der spørres vi fremforalt, med hvilken ret der paastaaes, at kjærligheten til næsten er medfødt. Den er saa litt medfødt, at den før kristendommen var ukjendt hos alle folkeslag foruten jøderne, hvem Gud selv hadde forkyndt den som en følge av kjærligheten til Ham selv, alle menneskers fader og maal. Den var saa ukjendt, at man i de gamle sprog nok finder ord til betegnelsen

av kjærligheten til sine slegtninger og venner og for den kjønslige kjærlighet, men utenfor Guds utvalgte folks sprog intet uttryk til betegnelsen av kjærligheten til sine medmennesker overhodet. Selve begrepet av kjærligheten til næsten fattedes; den var en saa ukjent dyd, at Vorherre selv kunde opstille den som kjendetegn for sine disipler og som sit store bud: „Dette er mit bud, at I skal elske hverandre, likesom jeg har elsket eder (Joh. 15, 12).“ Hvad meddeler de nationers historie os, som ikke kjendte den sande Gud, selv de høitdannede grækernes og romernes historie? Paa den ene side de mægtiges forgudelse, paa den anden side hjertesløs undertrykkelse og ofte utryddelse av de svake; medmenneskerne solgtes og nedslagtedes som kvæg, utallige nyfødte barn utsattes for dyrene, kvinderne skjændedes og ansaaes som væsener uten sjæl. Og det samme finder vi endnu indtil den dag idag hos flere vilde folkeslag, som ikke kjender Gud, og jo mere gudsfornegtelsen utbrer sig hos de enkelte mennesker og smitter nationerne, des mere forsvinder igjen kjærligheten til næsten og dens skjønneste uttryk, retfærdigheten, blandt de enkelte mennesker, klasser og nationer, selv imellem nationerne, og det tiltrods for alle fredsligaer, fredskongresser, fredsdømstole og fredstraktater. Uretfærdigheten utøves med en ubluhet, som grænser til skamløshet, saasnt de egne interesser kommer til at spille en rolle. Ved den blotte tanke om international kjærlighet og retfærdighet smiler selv den dygtigste politiker og diplomat. En av Tysklands største, muligens den største politiker har aapent tilstaaet dette i den tyske riksdag. Og denne angivelig medfødte kjærlig-

het til næsten, en kjærlighet, som uten at bygges paa kjærligheten til Gud er likefrem umulig, skulde være en borgen for efterkommelsen av moralloven! Vi sier, at en saadan kjærlighet er i og for sig umulig, fordi den vilde være en meningsløshet. Vet jeg ikke, at Gud vil og befaler, at jeg skal elske min næste som hans søn og derfor min bror, og at Han vil gjengjælde mig de ofre, jeg bringer for ham, saa har jeg aldeles ingen grund til at umake mig, endog at ofre min ro, mine goder, ja, om det skulde være, min jordiske lykke og mit liv, for at gavne ham, fordi han er ikke mere end jeg, og har jeg at vælge mellem ham og mig, hans vel og mit vel, saa vælger jeg selvfølgelig mig selv og mit vel, naar der ikke gis nogen Gud, som befaler mig det motsatte.

7. For at redde sin moral uten Gud henflyr fritænkerne til de mest utrolige utveie. Saaledes er de ogsaa faldt paa, at moralloven er tilstrækkelig betrygget ved den offentlige mening, som anerkjender det gode og dadler det onde. Som om den offentlige mening, selv forutsat, at den selv svarer til moralloven, kunde omfatte andet, end hvad der sker offentlig for alles øine, og kunde utstrække sin dom over det, som tænkes, begjæres, tales og gjøres fjernt fra offentligheten! Og dog vét vi, at de skjønneste dyder utøves, og de uhyggeligste forbrydelser begaas i løndom. Hvad har et barns lydighet, en jomfrus hjertehet, en hustrus kjærlighet, en fars og mors daglige opofrelse, en tjenesteguts troskap, en arbeiders hæderlighet, en forretningsmands dagligdags ærlighet, hvad har alle disse skjulte, beskedne dyder, paa hvilke dog alles lykke hviler, at gjøre med den offentlige

mening? De ædleste mennesker lever og dør, utenat de nogensinde er blevne offentlig omtalt, og den vildledede offentlige mening har reist æresstøtter for mangen en „berømt“, som i grunden vilde fortjent at hænges i galgen.

At holde den offentlige mening for en tryk, retfærdig dommer, er den største vildfarelse, som tænkes kan. Den offentlige mening er jo intet andet end indbegrepet av menneskenes private meninger, og hvor utilforladelige disse er paa moralens omraade, har vi netop seet. Ogsaa de hedenske nationer hadde enhver sin offentlige mening; men den har aldrig forhindret de haarreisende moralske utskeielser, som vi nylig har antydet; tvertimot, den har billiget og godkjendt og derved støttet dem. Vistnok har den kristelige offentlige mening paa samme maate, og uendelig eftertrykkeligere, støttet de yngre nationers moral; men det gjorde og gjør den kun, saa længe den var og er virkelig kristelig, det er, bygget paa Guds aabenbaring og Guds lov. Fjern dette guddommelige moralske fundament, og vor lovpriste offentlige mening synker litt efter litt tilbake igjen til den hedenske verdensanskuelse. I de lande, hvor det er lykkes fritænkeriet at faa fotfæste, og i dem, som tager sig disse lande til mønster, er man, dertil er vi i vore dage selv vidne, paa god vei dertil. Hvilke forandringer har den offentlige mening ikke gjennomgaat i blot det allersidste slegtled! Hvad den offentlige mening for femti aar siden har fordømt som vederstyggeligheter angaaende f. eks. egteskapets ukrænkelighet, de unge pikers blufærdige optræden, arbeidsgivernes og arbeidernes rettigheter og pligter, ærefrykten for øvrigheten, ærlighe-

ten i handel og vandel, det anerkjender nu den offentlige mening som fuldtut tilladelig og moralsk forsvarelig. At gjøre den offentlige mening til støtte og borgen for moralen er derfor det samme som at ville bygge en kongeborg paa sand.

8. Da alle andre lægmoralens støtter brister, har man opstillet en sidste søile under moralens hvælving, og det er menneskets egen nytte og skade. Men ogsaa denne svigter, saasnart man rører ved den. Er der tale om en moral uten Gud, saa maa fremfor alt den nytte sættes ut av betragtning, som bestaar i den evige salighet som løn, og den skade, som bestaar i den evige helvedesstraf. Fritænkeren kan kun slaa mynt av gjerningernes timelige nytte eller skadelighet. Nu vel, hvad der i timelig henseende med hensyn til tilfredsstillelse av ens trang, ens ønsker, ens lyst er nyttig, behagelig for den ene, er skadelig, ubehagelig for den anden. Det vilde være nyttig for mig at besitte min nabos penger og eiendomme uten at rammes av straffeloven, men det vilde være høist skadelig for ham. Det vilde være nyttig for mit parti at dræpe frie, konkurrerende arbeidere ved at utlægge dræpende dynamitpatroner, men disse arbeidere vilde det koste livet. Det er nyttig for den aldrende far, for den av sygdom tærede mor, at en opofrende datter pleier dem indtil døden, men datteren taper ved sykesengen sin ungdom, sin helbred og sin fremtid. Det er nyttig for røveren i en avkrok, hvor den verdslige retfærdighets øine aldrig vil kunne opdage forbrydelsen, at myrde og at utplyndre den rike vandringsmand, men denne koster det livet. Og denne rike vandringsmand har muligens hjemme i sin by i ord og

skrift for sine enfoldige medborgere forkyndt det moderne evangelium, at der ikke gis nogen Gud, at talen om løn eller straf for gode eller onde gjerninger efter døden er kun prestelig snak, at enhver er sin egen lovgiver og i sin gjøren og laten ikke behøver at ta andre hensyn end sin egen nytte og lyst. Isaafald sker der ham hans ret. Thi gis der ingen Gud, ingen evighet, ingen løn eller straf efter døden; er det sandt. — og at det er sandt, det roper hele menneskehetens bevissthet, — er det sandt, at der inden i ethvert menneske er en uimotstaaelig trang til lykke, saa vilde jeg være en daare, om jeg ikke med alle midler, som staar til min raadighet, søkte at forskaffe mig denne lykke, denne nytte i dette liv, skulde end tusener av andres lykke, ja selve samfundet undergraves og ødelægges. Dette vilde være at tale og at handle konsekvent.

9. Nei, uten Gud gives der ingen moral. **Hele moralen hviler paa Gud.** Dette maa vi allerede slutte derav, at ingen av de kilder, ingen av de støtter, gudsfornegterne har villet opstille for den morallov, som menneskeheten ikke kan undvære, viser sig som holdbar. Dette erkjender vi endnu bedre, naar vi gransker litt selve morallovens væsentlige egenskaper.

Moralloven maa fremforalt være uavhengig av menneskenes vilkaarlighet og lidenskaper. Dette kan den ikke være, naar den ikke er git av nogen, som er herre over hele menneskeheten, over alle viljer og tilbøieligheter og har magt og myndighet til at paalægge dem sin vilje. Men det er Gud alene, om hvem,

— vi har antydnet det, — selve naturen og fornuften lærer, at Han har skabt alt og alle og er alles herre.

Moralloven maa være den samme for alle uten forskjel paa tid, sted, land, livsstilling og vane, den samme for lærde og ulærde, for rike og fattige, for konger og ndersaatter, for grækere og romere. Derav følger igjen, at den, som har git den og skal haandhæve den, maa være ophøiet over alle, være alle nationers og alle menneskers hersker. Og dette er alene Gud.

Moralloven maa være ufeilbar, uafhængig av menneskenes indskrænkende fornuftsevner. Den mindste tvil i vigtige ting vilde medføre usikkerhet og nedbryte lovens autoritet. Men ufeilbar er alene Gud og hans ord og bestemmelser.

Moralloven maa staa i overensstemmelse med hele naturen, dens kræfter, dens love og især dens bestemmelse. Dog kun Gud, som har frembragt hele naturen av intet, har fastslaat dens bestemmelse, skabt dens kræfter, git dens love og opretholder dem i deres virksomhet, Han, som likeledes har skabt mennesket med alle dets evner og dets maal, kun Han er istand til at frembringe denne beundringsværdige harmoni og med sin almægtige haand at opretholde den.

Moralloven maa være uforanderlig, ialfald i sine væsentlige bestemmelser. Men alt er foranderlig foruten Gud, og Han alene formaar at bevirke, at menneskeheten idag ikke, villedet av selve loven og i overensstemmelse med den, tilber, hvad den igaar har avskytet som forkastelig og fordærvelig.

Moralloven maa ha, i likhet med statens love, bak

sig en magt, som kan haandhæve den, forhindre eller rette paa de fordærlige følger, som dens overtrædelser maatte ha for samfundet. Dette kan alene den alvise og almægtige Gud, som alene vet og magter at styre verden og samfundet saaledes, at de enkeltes lovovertrædelser ikke hindrer det hele i at opnaa sit maal.

Moralloven maa være saaledes avpasset, at dens forpligtelser ikke overskrider menneskets kræfter, og for det tilfælde, hvor under særegne omstændigheter de almindelige kræfter ikke maatte strække til, maa lovgiveren ha magt og vilje til at yde mennesket en overordentlig hjælp til at kunne opfylde vedkommende pligt. Men den uendelig vise og retfærdige Gud alene kunde ved sin lovgivning nøie avveie pligterne og kræfterne, kun den allestedsnærværende, alvidende og almægtige Gud formaar til alle tider at utfinde og at yde den fornødne overordentlige hjælp.

Endelig maa moralloven — vi har set det — som enhver lov ha sin sanktion, det vil si, der maa være midler tilstede til at sikre dens opfyldelse; og dette er hos moralloven det allervæsentligste; ti hvad gælder en lov, som ikke utføres? Men nu er mennesket, som skal utføre moralloven, utrustet med fornuft og fri vilje. Legemet kan styres med fysiske tvangsmidler, men ikke den fri vilje. Det ligger i dens natur at paavirkes og at styres med moralske midler. Det eneste moralske middel imidlertid, som har en avgjørende indflydelse paa sjælen, paa viljen, er paa den ene side løftet om tilfredsstillelse av menneskets uimotstaaelige trang til fuldkommen, stedsevarende lykke, og paa den anden side truselen med en til overtrædel-

sen svarende, men stedsevarende straf, eftersom viljen bøier sig for og opfylder eller tvertimot overtræder loven, i et ord, evig løn eller evig straf. Vi sier evig løn eller evig straf, ti kun den lykke, som vites aldrig kan tapes, er fuldkommen, og kun den straf, som vites aldrig skal ophøre, er virksom nok til under alle omstændigheter, selv under lidenskapernes mest forlokkende forespeilinger, at holde viljen tilbake fra morallovens overtrædelse. Men da alle jordiske goder er usikre og ufuldkomne og ialfald ophører med døden; da alle jordiske straffe vil ha sin ende; da Gud alene er et fuldkomment, uforgjængelig gode, som kan utfylde alle vore evner og saaledes gjøre os fuldstændig lykkelige; da av samme grund hans tap for altid alene er en overvældende stor straf, svarende til overtrædelsens ondskap: saa kan kun løftet om den evige besiddelse av Gud med den derav følgende lykke som løn for morallovens trofaste opfyldelse og truslen med evig tap av Gud og de dette tap ledsagende pinsler som straf for dens frække overtrædelse i en viktig sak være en borgen for morallovens opfyldelse eller i tilfælde for hævdelsen av lovgiverens autoritet og krænkede majestæt. Altsaa med Gud, og med Ham alene som ophav og som løn har moralloven sin sanktion. Altsaa er Gud morallovens ophav. Han, der ser alt, kan ogsaa alene føre tilsyn med lovens opfyldelse. Han, hvis retfærdighet alene er hævet over enhver tvil, er alene istand til at fælde en altid retfærdig dom over menneskets gjerninger.

10. Ved alt, hvad vi hittil har sagt, har vi aldrig paaberaapt os andet, end hvad fornuften kan erkjende med sit eget naturlige lys, aldrig tat et bevis

fra Guds overnaturlige aapenbaring, og selv den, som aldrig maatte ha hørt noget om, hvad Gud har lært og virket baade under Det gamle og Det nye testamente, maa kunne forstaa det og vil ikke kunne unddrage sig de anførte bevisers magt. Ja, intet menneske, som er i besiddelse av sin fulde fornuft og derfor vet at læse i selve naturens bok, vet fra tingene at stige op til tingenes ophav, vil kunne undskylde sig, — apostelen Pæulus bekræfter det — naar han ikke selv over alle ting opdager Gud og i Ham alle tings skaber og herre og lovgiver og alle menneskers dommer.

Men den uendelig gode Gud nøiedes ikke med at utstyre os med et naturlig maal og med naturlige evner og midler til at naa det. Allerede ved de første menneskers skabelse kaldte Han dem til en overnaturlig salighet, og utstyret Han dem med overnaturlige naadegaver og kræfter for at erkjende og opnaa dette ophøiede maal. Og selv efterat de ved frivillig at overtræde hans bud for sig selv og for sine efterkommere hadde forspildt sit overnaturlige kald og midlerne til at følge det, forlot Han dem ikke hjælpeløse. Sin store morallov, som utydelig stod skrevet i ethvert menneskes hjerte, forkyndte Han for sit folk tydelig paa Sinai bjerg. Og i tidernes fylde sendte Han sin enbaarne søn, som for hele verden stadfæstet igjen naturloven og forkyndte den fuldkomne, overnaturlige lov, ved sin død paa korset gjenerhvervet hele menneskeslegten retten til det overnaturlige maal, Guds beskuelse og besiddelse i himlen, og ved sine naademidler sikret menneskene det overnaturlige lys og den overnaturlige kraft til ved morallovens opfyl-

delse at gjøre sig værdige til at opnaa dette himmelske maal. Og forat dette maal ikke maatte glemmes, forat Guds lov ikke maatte utviskes i sjælene, forat naadens, lysets og kraftens kilde ikke maatte segne indtil verdens ende, indstiftet Faderens enbaarne søn en kirke, støttet av Petrus og hans efterfølgere som fundament, som nøglebærer, som øverste styrer med magt til at binde og at løse paa Guds vegne, som øverste hyrde og lærer, utstyret med en urokkelig tro for at befæste alle sine brødre i troen. Til denne kirke betrodde Han sin lære, som den skulde forkynde for alle nationer og slegter, sine naademidler, som skulde styrke hans troende fra vuggen indtil graven, og sin lovgivende magt, saaat de, som ikke vilde høre paa kirkens lære og bud, skulde anses og behandles som offentlige syndere.

*

Det er denne Vorherres Jesu Kristi kirke, som, uten at ophæve den frie vilje med dens ansvar, i aarhundredernes løp har utryddet, hvorsomhelst dens virksomhet naadde, umoralens vederstyggeligheter, som i deres sted fra solens oppgang indtil solens nedgang har forkyndt og hævdet den guddommelige morallov, den naturlige og den overnaturlige, denne lov, som har frembragt herskarene av dydige, rene, retfærdige, barmhjertige mennesker her paa jorden og befolket himlen med legioner av salige. Det er denne velsignede moder, som under ubeskrivelige anstrengelser, lidelser og opofrelser har født og opfostret en ny slegt, saavel i den gamle som i den nye verden, en slegt rik paa kundskaper og herlige handlinger, uendelig ædlere og

lykligere end de ulyksalige folkeslag, som troens sol endnu ikke har naaet, og som ene og alene har sin fordunklede fornuft, sin hedenske „offentlige mening“, sine drifter, sin „morallov uten Gud“ at holde sig til som sit livs rettesnor. Det er denne kirke, som har bragt os, ogsaa vort fædreland, denne ophøiede civilisation, som utgjør vor lykke og vor stolthed, denne civilisation, som vanartede børn, medens de nyter godt derav, søker at sønderflænge og at undergrave ved at berøve den dens eneste støtte, paa hvilken enhver civilisation og moral hviler, troen paa Gud, den høieste lovgiver og sedelærer. Hvem fatter disse menneskers taapelighet og daarskap?

Vi vil ikke være daarer, som sier i sine hjerter: „Der er ingen Gud.“ Vi vil lytte til hele skabningen, som forkynder Herrens ære og herlighet, magt og lov; vi vil lytte til kirkens røst, naar den paa Guds vegne forkynder og fortolker hans vilje. Men vi vil ikke nøies med at være lovens lærvillige hørere, vi vil med Guds naades hjælp ogsaa være dens lydige gjørere. Vi vil gjøre det for at fremme Guds ære og det menneskelige samfunds vel; men vi vil ogsaa gjøre det for engang selv at faa den løn, som er lovet den trofaste, lydige tjener, tilfredsstillelsen av vor tørst efter fuldkommen lykke i Herrens glæde og salighet.

